

ROCZNIK LESZCZYŃSKI

Tom 15

Leszno 2015

***Rocznik Leszczyński* wydawany jest przez Leszczyńskie Towarzystwo
Przyjaciół Nauk ze środków przyznanych przez Urząd Miasta Leszna
oraz wsparcia finansowego Starostwa Powiatowego
i z funduszy własnych**

Rada Redakcyjna

mgr Janina Małgorzata Halec, prof. zw. Wojciech Nawrocik,
mgr Elżbieta Olender – sekretarz,
prof. zw. Stanisław Sierpowski – przewodniczący, dr Kamila Szymańska,
dr hab. Miron Urbaniak prof. UW. – zastępca przewodniczącego

Redakcja merytoryczna

prof. zw. Stanisław Sierpowski

Opracowanie redakcyjne

mgr Olga Bronikowska

Adres Redakcji

Archiwum Państwowe w Lesznie
ul. Ludwika Solskiego 71
64-100 Leszno
tel. 65 526 97 19; e-mail: info@archiwum.leszno.pl
rocznik.ltpn@vp.pl; e.olender@vp.pl;
miron.urbaniak@onet.eu; stansierp@op.pl

ISSN 0137-4036

Skład, druk i oprawa

Drukarnia HAF
al. Konstytucji 3 maja 6
64-100 Leszno
tel. 65 529 74 05; e-mail: haf_leszno@wp.pl

SPIS TREŚCI

Stanisław Sierpowski , Przedmowa	7
---	---

ARTYKUŁY

Bruno Drweski , Europa Środkowo-Wschodnia jako znamieny „martwy punkt” na drodze z Zachodu na Wschód	11
Krzysztof Rataj , Historia regionalna i lokalna w badaniach Gerarda Labudy	23
Rafał Ciesielski , Czy Chopin skomponował etiudę rewolucyjną?	37

***

Adam Kozak, Jakub Łukaszewski , <i>Osieczna i jej mieszkańcy w świetle najstarszych ksiąg konsystorza poznańskiego (1404–1425)</i>	53
Marcin A. Klemenski , Służba kościelna na ziemi wschowskiej w średniowieczu	69
Konrad Szczepan Chwastek , Religijność wielkopolskich katolików w epoce nowożytnej na podstawie procesu uznawania cudów w Górcie Duchownej z 1757 roku	77
Tomasz Musielak , Województwo poznańskie w polskim piśmiennictwie geograficznym XVIII wieku	95
Robert T. Tomczak , Studenci ze Święciechowy na uniwersytecie praskim w XVII i XVIII wieku	115
Wojciech Mielewczyk , Spory konserwatorów o Zamek w Czestramiu-Golejewku	125
Janina Małgorzata Halec , Biblioteka Towarzystwa Czytelni Ludowych w Lesznie w latach 1890–1950	137
Rafał Makowski , Władza bez władzy. Wojewódzka Rada Narodowa w Lesznie w latach 1975–1990	153
Piotr Józwiak , Zwyczaje wielkopolskie jako okoliczności wyłączające bezprawność czynu (tzw. kontratypy wielkopolskie)	163
Jakub Piwoński , Leszno częścią wirtualnego świata	175

ŹRÓDŁA I MATERIAŁY

Maria Ignasiak , Góra Zamkowa w Gostyniu – próba weryfikacji historii za pomocą badań archeologicznych	183
Piotr Józefiak , Nowożytna historiografia klasztorna benedyktynów lubińskich na przykładzie kroniki Bartłomieja z Krzywina	189

Marcin Błaszowski , Między Leszmem a kankanem, czyli o związkach Ludwiga Kalischa i Jacques’a Offenbacha	199
Jakub Nowacki , Niemieckie plany przebudowy węzła kolejowego w Lesznie z 1941 roku	224
Elżbieta Olender , Archiwum Ksiąg Metrykalnych w Gostyniu w latach 1945–1948	231
Stanisław Jędraś , Słupia Kapitulna – terażniejszość i wieki minione	239

RECENZJE I OPINIE

Andrzej Choniawko , <i>Nowych „Roczników Leszczyńskich” pięć</i> (artykuł recenzyjny)	251
Stanisław Sierpowski , <i>Szkaradowo. Nie moja parafia, ale bliska mi wieś</i> (artykuł recenzyjny)	259

***

<i>Jan Amos Komenský v nas</i> , red. Markéta Pánková, il. Miroslav Huptych (Marceli Kosman)	269
<i>Gębickie zapiski historyczne. Od Anny z Mycielskich Radziwiłłowej do gen. Stanisława Rostworowskiego</i> , red. Bogusław Janik, Stanisław Jan Rostworowski (Robert T. Tomczak)	273
<i>Rycerze – szlachta – ziemianie. Szlachetnie urodzeni na ziemi wschowskiej i pograniczu wielkopolsko-śląskim</i> , red. Paweł Klint, Marta Małkus i Kamila Szymańska (Michał Janeczek)	277
Johann Heermann, <i>Myśli budujące</i> , przekł. i oprac. Marcin Błaszowski, komentarz teologiczny ks. Waldemar Gabryś (Kamila Szymańska)	280
<i>Jadwiga Zamoyska w domu rodzinnym i na emigracji. Wspomnień cz. I</i> , red. Edyta Bątkiewicz, Magdalena Biniaś-Szkopek; <i>Jadwiga Zamoyska między Londynem a Stambułem. Wspomnień cz. II</i> , red. Edyta Bątkiewicz-Szymanowska, Magdalena Biniaś-Szkopek (Anna Magdzińska)	285
Daniel Mikulski, <i>Historia Murzynowa Kościelnego, czyli krótka rozprawa między Panem, Wójtem a Plebanem</i> (Stanisław Sierpowski)	288
<i>Doktorzy honoris causa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. T. I: Okres międzywojenny</i> , oprac. Stanisław Sierpowski i Józef Malinowski (Jarosław Wiśniewski)	291
Józef Malinowski, <i>Stefan Dąbrowski (1877–1947). Biografia polityczna</i> (Jarosław Wiśniewski)	293
Anna Meisnerowska, <i>Wierny Bogu, Ojczyźnie, Rodzinie. Opowieść o Franciszku Rataju</i> (Krzysztof Rataj)	296
Jerzy Bogdanowicz, Krzysztof Strykowski, <i>Leszno-Gronowo. Obóz, o którym nikt nie chciał pamiętać</i> (Jakub Józefiak)	298

<i>Przetrwały 200 lat. Myśl i dzieło bł. Edmunda Bojanowskiego w perspektywie XXI wieku</i> , red. nauk. Alicja Katarzyna Siemak-Tylikowska (Przemysław Stasiwicz).....	300
--	-----

***

Druki zwarte dotyczące regionu leszczyńskiego opublikowane w 2014 roku, które nie znalazły recenzenta.....	303
--	-----

INFORMACJE

Michał Janeczek , Konferencja na temat kobiety na ziemi wschowskiej.....	307
Miron Urbaniak , Poznańska promocja książki Emiliana Prałata o stosunkach kulturalnych między Wielkopolską a Chorwacją w XIX wieku.....	310
Wojciech Nawrocik , Prof. zw. dr hab. inż. Czesław Królikowski Honorowym Obywatelom Miasta Leszna.....	312

WYDARZENIA 2014 ROKU GODNE PAMIĘCI

Opracowały: Janina Małgorzata Halec , Anna Napierał , Elżbieta Olender ..	315
Autorzy tomu 15.....	325

Adam Kozak
Jakub Łukaszewski

OSIECZNA I JEJ MIESZKAŃCY W ŚWIEŹLE NAJSTARSZYCH KSIĄG KONSYSTORZA POZNAŃSKIEGO (1404–1425)¹

Historia Osiecznej i okolicy spotkała się z dużym zainteresowaniem historyków oraz regionalistów, jednakże średniowieczne losy jej mieszkańców, a zwłaszcza ich życie codzienne, często umykały uwadze badaczy. Dzięki szczegółowej kwerendzie w aktach konsystorza poznańskiego udało się natrafić na kilkadziesiąt nieznanych dotychczas wzmianek dotyczących tego miasteczka. Na podstawie ich analizy w poniższym tekście przedstawione zostaną niektóre problemy, z jakimi na początku XV stulecia stykali się na co dzień mieszkańcy Osiecznej. Najciekawsze wpisy zostały dołączone w aneksie w wersji łacińskiej wraz z tłumaczeniem na język polski.

Krótki przegląd dotychczasowych opracowań poświęconych dziejom Osiecznej rozpocząć trzeba od wspomnienia prac Józefa Łukaszewicza oraz ks. Stanisława Kozierowskiego poświęconych osieckim kościołom². Pierwszą monografię miasta przygotował Edward Frankiewicz³. O losach instytucji kościelnych w Osiecznej pisał ks. Józef Nowacki⁴, natomiast

---

¹ Artykuł został częściowo oparty na materiale zebrany w trakcie realizacji projektu *Opracowanie i konserwacja zbiorów Archiwum Archidiecezji Poznańskiej: księgi konsystorza poznańskiego (1403 r.–1420 r.)*, kierowanego przez dr Magdalenę Binią-Szkopek, finansowanego z grantu Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego w ramach programu Dziedzictwo Kulturowe. Priorytet 6: Ochrona i Cyfryzacja Dziedzictwa Kulturowego (nr 04408/14). Rok realizacji: 2014.

² J. Łukaszewicz, *Krótki opis historyczny kościołów parochialnych, kościółków, kaplic, klasztorów, szkółek parochialnych, szpitali i innych zakładów dobroczynnych w dawnej diecezji poznańskiej*, t. 2, Poznań 1859, s. 258-263; tenże, *Krótki historyczno-statystyczny opis miast i wsi w dzisiejszym powiecie krotoszyńskim od najdawniejszych czasów aż po rok 1794*, t. 1, Poznań 1869, s. 284; S. Kozierowski, *Szematyzm historyczny ustrojów parafialnych dzisiejszej archidiecezji poznańskiej*, Poznań 1935, s. 271-272.

³ E. Frankiewicz OFM, *Osieczna. Zarys dziejów*, Leszno 1939.

⁴ *Księga uposażenia diecezji poznańskiej z roku 1510*, wyd. J. Nowacki, Poznań 1950; J. Nowacki, *Dzieje archidiecezji poznańskiej*, t. 2: *Archidiecezja poznańska w granicach historycznych i jej ustroj*, Poznań 1964.

szersze ujęcie okresu staropolskiego zaprezentował Andrzej Wędzki⁵. Dla dziejów średniowiecznych cenne jest opracowanie Krystyny Górskiej-Gołaskiej⁶. Trzeba też wspomnieć o artykułach Macieja Michalskiego poświęconych przywilejowi dla Osiecznej z 1635 roku⁷ oraz pracach Stanisława Jędrasia – popularyzatora wiedzy historycznej na temat gminy i miasta Osieczna⁸. Dzięki opracowaniom Andrzeja Wędzkiego i Krystyny Górskiej-Gołaskiej znane są okoliczności lokacji miasta, stosunki własnościowe i jego układ przestrzenny. Opracowania te oparto w większości na źródłach wydanych, a losy mieszczan osieckich u progu XV stulecia są właściwie nierozpoznane.

Konsystorz w XV-wiecznej Polsce był urzędem sprawującym, obok biskupa i w jego imieniu, sądownictwo kościelne na terenie diecezji. Kierowali nim oficjał oraz wikariusz generalny⁹. Korzenie pierwszego z tych urzędów sięgają XII-wiecznej Francji, gdzie około 1170 roku w Reims odnotowany został pierwszy oficjał¹⁰. W 1267 roku wspomniany został pierwszy oficjał na ziemiach polskich – kanonik krakowski Gosław, który pełnił ten urząd z ramienia tamtejszego biskupa Pawła z Przemankowa (wiązać ten fakt należy z postanowieniami synodów prowincjonalnych z lat 1248 i 1267 sprawowanych pod przewodnictwem legatów papieskich)¹¹. Nieco późniejsza jest wzmianka o oficjale poznańskim kanoniku Tylo pochodząca z wystawionego w 1305 roku dokumentu biskupa poznańskiego Andrzeja Zaremby¹². Powodu szybkiego rozpowszechnienia się urzędu oficjała upatrywać należy w tym, że biskupi, do których należała władza sądownicza w diecezji, nie znajdowali dość czasu na sprawowanie jurysdykcji. Natłok spraw oraz rosnące skomplikowanie procesu kanonicznego wymagały zorganizowania stałych sądów, mających okreś-

⁵ A. Wędzki, *Osieczna. Z dziejów miasta szlacheckiego w przedrozbiorowej Rzeczypospolitej*, „Studia i Materiały do Dziejów Wielkopolski i Pomorza” 1994, 19, z. 2 (38), s. 7-30, przedruk [w:] „Zeszyty Osieckie” 1998–2005, 6-13; tenże, *Przedlokacyjna Osieczna*, „Zeszyty Osieckie” 2008, 16.

⁶ K. Górka-Gołaska, hasła: *Osieczna, Osieczna-dobra*, [w:] *Słownik historyczno-geograficzny województwa poznańskiego w średniowieczu*, cz. 3, z. 3, red. A. Gąsiorowski, Poznań 1999, s. 456-470.

⁷ M. Michalski, *Przywilej A.O. Przyjemskiego z 1635 r. dla Osiecznej odnaleziony*, „Zeszyty Osieckie” 2008, 16, s. 10-12; 2009, 17, s. 20-28.

⁸ S. Jędraś, *Gmina Osieczna*, Leszno 2012; tenże, *Osieczna i jej dzieje*, Osieczna 2013.

⁹ I. Skierska, *Konsystorz generalny gnieźnieński w XV wieku*, [w:] *1000 lat Archidiecezji Gnieźnieńskiej*, red. J. Strzelczyk, J. Górny, Gniezno 2000, s. 193; też, *Późnośredniowieczny konsystorz poznański*, [w:] *Ostrów Tumski – kolebka Poznania. Materiały z sesji naukowej. Poznań, 4 listopada 2003 roku*, red. L. Wilczyński, Poznań 2004, s. 79.

¹⁰ A. Vetulani, *Początki oficjalu biskupiego w Polsce*, „Nova Polonia Sacra” 1939, 3, s. 1, 6.

¹¹ Tamże, s. 28-33; A. Gąsiorowski, I. Skierska, *Średniowieczni oficjałowie gnieźnieńscy*, „Roczniki Historyczne” 1995, 61, s. 37-38.

¹² *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, t. II, nr 896, Poznań 1878; I. Skierska, *Późnośredniowieczny...*, s. 79.

loną siedzibę (w odróżnieniu od znajdującego się w ciągłym ruchu dworu biskupiego), które byłyby obsadzone przez odpowiednio wykwalifikowane jednostki.

Podobna była rola wikariusza generalnego (urząd znany już w XIII wieku, na ziemiach polskich od 1304 roku), zastępującego biskupa w administrowaniu diecezją (instytucje na beneficja, erygowanie instytucji kościelnych, zarząd majątkiem biskupim; wikariusz generalny nie mógł zastępować biskupa tylko w czynnościach wymagających sakry)¹³. Ze względu na podobne kompetencje urząd oficjała i wikariusza generalnego często pełniła ta sama osoba (szczególnie w diecezjach poznańskiej i gnieźnieńskiej)¹⁴. Podkreślić należy, że urzędnicy ci sprawowali swoją władzę wyłącznie w zakresie wskazanym w dokumencie nominacyjnym przez mocodawcę (biskupi zastrzegali sobie chociażby prawo sądenia członków kapituły katedralnej), mógł on ich też w dowolnym momencie odwołać.

Sprawy mieszczan i kleru z Osiecznej trafiały przede wszystkim na forum konsystorza poznańskiego (pamiętać trzeba, że w sądownictwie kościelnym obowiązywała zasada *actor sequitur forum rei*, nakazująca, aby sprawę rozstrzygał sąd właściwy dla miejsca zamieszkania pozwanego), z którego zachowała się do dziś bogata spuścizna aktowa, przechowywana obecnie w Archiwum Archidiecezjalnym w Poznaniu. Dla XV stulecia liczy ona 85 ksiąg, często mających ponad 150 kart gęsto zapisanego tekstu¹⁵. Księgi te dzielą się na cztery główne serie różniące się tematyką wpisów. Pierwsza z nich, określana mianem *Acta causarum* (akta spraw), stanowi serię podstawową i gromadzi informacje o odbywających się sesjach sądowych oraz rozstrzyganych na nich sprawach. Z tego też względu wpisy w niej umieszczone zawierają zarówno informacje o przedmiocie sporu (mówiąc najprościej, są tu informacje kto, z kim, czasem też i o co się spierał), jak i o czynnościach procesowych stron, tj. przygotowaniu odpowiedzi na pozew, złożeniu wyjaśnień, zgłoszeniu wniosku dowodowego itd. (z tego też względu wpisy te mogą wydawać się monotonne, ale pozwalają odtworzyć przebieg procesu kanonicznego). Podkreślić należy, że księgi tej serii dla XV stulecia zachowały się właściwie w komplecie. Jest to więc źródło o charakterze masowym, dające wielkie możliwości badawcze, w którym można zetknąć się z różnorodnymi kate-

¹³ A. Gąsiorowski, I. Skierska, *Średniowieczni...*, s. 49.

¹⁴ Tamże, s. 50-54.

¹⁵ Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu (dalej AAP), Konsystorz Generalny w Poznaniu, *Acta Causarum* (dalej AC), 1-78; AAP, Konsystorz Generalny w Poznaniu – *Constitutiones Procuratorum*, 1-3; APP, Konsystorz Generalny w Poznaniu – *Depositiones Testium*, 1-2; APP, Konsystorz Generalny w Poznaniu – *Sententiae*, 1-2. Zob. również I. Skierska, *Źródła do badania praktyk religijnych w średniowiecznej Polsce: akta sądów kościelnych i kapituł*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 2007, 87, s. 191; J. Nowacki, AAP, *Inwentarz zespołu Acta Causarum Consistorii Poznaniensis*.

goriami spraw pochodzących z niemal wszystkich miejscowości diecezji¹⁶. Pozostałe serie ksiąg konsystorskich powstały w wyniku wydzielenia pewnych typów wpisów do osobnych ksiąg i dla średniowiecza są to zapisy ustanowień prokuratorów (*Consitutiones Procuratorum*), zeznań świadków (*Depositiones Testium* – jest to seria szczególnie ciekawa, zawiera ona bowiem często przekazy wypowiedzi prostych ludzi, przykładowo chłopów czy czeladzi) oraz wyroków (*Sententiae*). Dalsza część artykułu oparta będzie na najstarszych siedmiu księgach pierwszej z omawianych serii, obejmujących lata 1404–1425¹⁷. Cezura ta usprawiedliwiona jest przede wszystkim czasochłonnością kwerendy. Ponadto wskazać należy, że niniejszy tekst ma charakter rozbudowanego komunikatu, ma on pokazać możliwości badawcze, nie ma zaś ambicji wyczerpania tematu.

Przed przejściem do omawiania wpisów dotyczących Osiecznej konieczny jest jeszcze krótki komentarz. W kwerendzie uwzględnione zostały zarówno zapiski, w których ludzie związani z Osieczną występują jako strony sporu, jak i te wpisy, w których odgrywają oni jedynie rolę świadków. Wpisy przedstawiane będą nie według kolejności chronologicznej, lecz zgodnie z kluczem tematycznym, który pokaże jednocześnie kompetencje sądów konsystorskich. Zwrócić należy wreszcie uwagę, że ze względu na stan zachowania ksiąg (zalenie fragmentów kart, wykruszenie brzegów), trudności paleograficzne czy formularz zapisków nie zawsze można określić dokładnie, czego dotyczyła dana sprawa, z czego wynikała konieczność dokonywania pewnych interpretacji.

Przegląd spraw dotyczących Osiecznej należy rozpocząć od tych, które wiążą się z dyscypliną wśród kleru. Pamiętać jednak trzeba, że kler był rozumiany w wiekach średnich znacznie szerzej niż obecnie i obejmował chociażby kościelnych, dzwonników, uczniów szkół parafialnych, studentów, często luźno związanych z instytucjami kościelnymi. Wszyscy oni wprawdzie mieli niższe święcenia kapłańskie, ale dopiero do stopni subdiakonatu, diakonatu i prezbiteratu przywiązywano wówczas większe znaczenie. Zapisek z 22 listopada 1420 roku stanowi skrótowy protokół z przesłuchania Mikołaja Klicha, kleryka z Krzywina, oraz jego kompanów, którzy tłumaczą się ze swoich ekscesów podczas pobytu w Osiecznej¹⁸. Na początek przeprowadzający przesłuchanie wikariusz generalny Wincenty z Marcinkowa zapytał Mikołaja, czy i kiedy otrzymał święcenia kapłańskie. Mikołaj potwierdził co prawda fakt wyświęcenia, lecz wahał się, czy został wyświęcony w 1414 roku przez biskupa poznańskiego Piotra

---

¹⁶ Badaczom poznańskie księgi znane są głównie za pośrednictwem bardzo selektywnej edycji B. Ulanowskiego: *Acta capitulorum nec non iudiciorum ecclesiasticorum selecta*, wyd. B. Ulanowski, t. 2, Kraków 1902.

¹⁷ AAP, AC 1-7.

¹⁸ Tamże 3, k. 85v-86; zob. Aneks nr 1.

Wysza czy też jego poprzednika Wojciecha Jastrzębca. Następnie zapytany został, gdzie był i co robił w dzień, którego dotyczyło oskarżenie. Mikołaj przyznał się wtedy, że wraz kompanami odwiedził tego dnia karczmę w Osiecznej, co było zabronione duchownemu (karczma była uznawana za miejsce rozpusty, pijaństwa i hazardu), w której bawili się aż do zmroku, po czym udali się wspólnie do domu publicznego. To jeszcze nie wyczerpuje katalogu grzechów wesołej krzywińskiej kompanii: w domu publicznym doszło do awantury, w trakcie której Jakub Semowski (syn wójta z Krzywina) połamał drzwi, a Piotr zwany Goszka uderzył jakąś kobietę, zapewne prostytutkę. Inny uczestnik tych gorszących zdarzeń, mianowicie Wawrzyniec z Krzywina, potwierdził zeznania Mikołaja, a sam Piotr przyznał się do uderzenia kobiety. Dzień radosnych uciech zakończył się dla wspomnianych nieciekawie – wyrokiem biskupa Andrzeja Łaskarza zostali oni skazani na karę karceru, która trwać miała aż do odwołania. Pamiętać trzeba, że warunki życia w ówczesnych „więzieniach” były wyjątkowo trudne (chłód, brak higieny, niewielkie racje żywnościowe)¹⁹.

Z powodu uszkodzenia księgi i wyjątkowo niestarannego pisma nie jest jasne, o co spierali się osieccy duchowni: pleban Jerzy oraz gracialista (kapłan niemający beneficjum, tu zapewne wynajęty do sprawowania służby Bożej w kościele parafialnym w Osiecznej) Jan. Przypuścić można, że pleban poniósł w wyniku nieuprawnionych działań Jana jakąś szkodę, we wpisie bowiem wspomniano o łamaniu, niszczeniu czegoś oraz o utracie pieniędzy²⁰.

Przed sądem konsystorskim toczyły się również liczne sprawy kleru i instytucji kościelnych (np. parafii) o dochody (beneficja, legaty). Osiecki kler toczył takie rozprawy najczęściej z duchownymi z sąsiednich parafii. Szczególnie długo, bo przynajmniej cztery lata (od czerwca 1418 do lipca 1422 roku), wspomniany już pleban Jerzy sądził się z plebanem z Goniembic Marcinem²¹. Kulisy tych procesów są niejasne. Możliwe jednak, że był to konflikt dotyczący uposażenia obydwu parafii, a świadczyć o tym może fakt, że w czasie jednej z audiencji (27 marca 1419 roku) pleban z Osiecznej przedstawił *privilegium dotacionis ecclesie sue* (przywilej uposażenia swego kościoła), niestety wzmiankowany bez bliższych informacji²². Warto zauważyć, że wśród świadków procesowych zeznających na rzecz plebana Jerzego odnajdujemy osieckich mieszczan: Wojciecha zwanego Kąkolkiem, Ziętka, Pawła Krótkiego (w Osiecznej mieszkał też Paweł Długi), Jana Czarnisza oraz Zbyszka z Wojnic i Marcina Białobrodę z Trzebin²³.

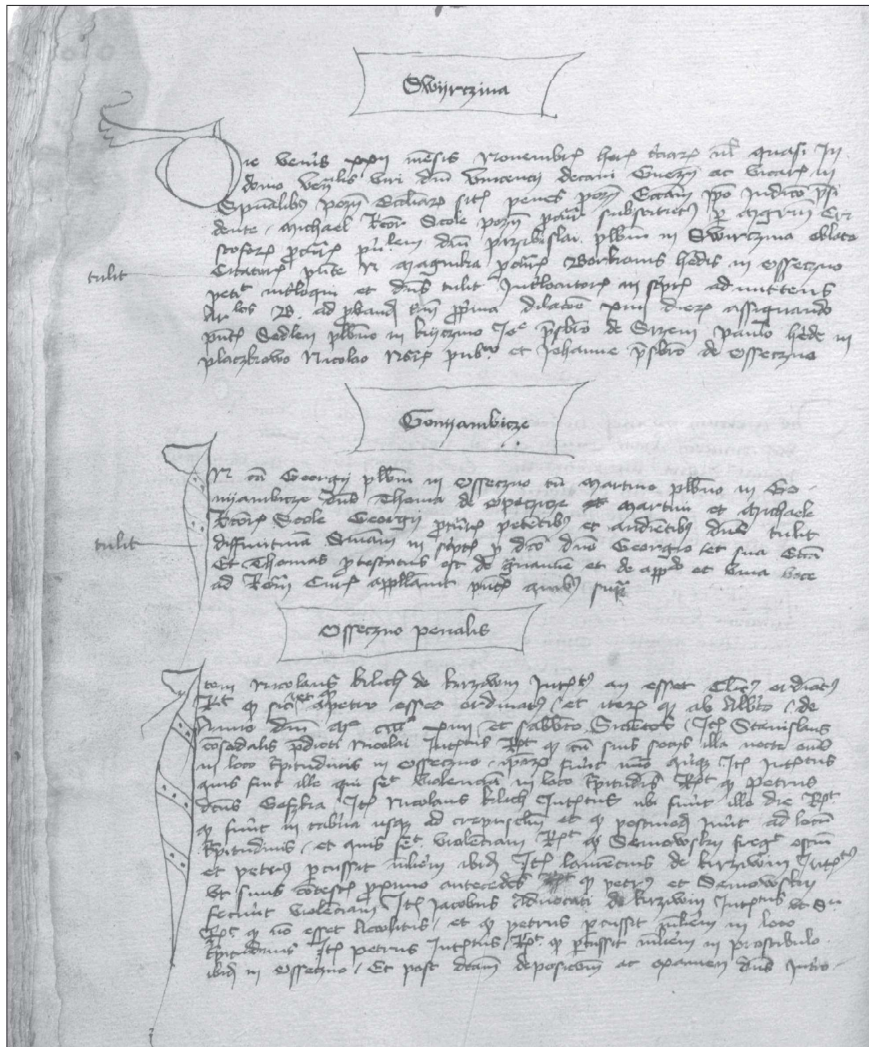
¹⁹ Tamże 3, k. 87v-88.

²⁰ Tamże 5, k. 62v.

²¹ Tamże 3, k. 36, 42, 48, 49v, 54v, 64, 75v, 78, 85v, 92.

²² Tamże 4, k. 55v; por. też J. Nowacki, *Dzieje archidiecezji...*, s. 430.

²³ AAP, AC 3, k. 55v.

Zapis trzech kolejnych sporów związanych z Osieczną: dziedzica Macieja Borka z plebanem w Świerczynie, plebana Jerzego z plebanem w Goniembicach oraz zapis przesłuchania kleryków z Krzywina

Źródło: Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu, Konsystorz Generalny w Poznaniu – Acta Causarum AC 3, k. 85v.

Wzajemne spory nie przeszkadzały plebanom Marcinowi i Jerzemu wystąpić wspólnie w nieznannej bliżej sprawie przeciwko plebanom z odległych Tuliec (trzeba pamiętać, że w Tulcach aż do roku 1471 przy jednym kościele parafialnym było dwóch plebanów)²⁴. W 1423 roku następcą

²⁴ Tamże 3, k. 36v, 53v; J. Nowacki, *Dzieje archidiecezji...*, s. 360.

plebana Jerzego – Jan przed konsystorzem wnosił o upomnienie szlachetnych Małgorzaty i jej syna Macieja oraz innych świeckich z Klonowca. Powodem były nieuregulowane kwestie finansowe. *Locumtenens* (zastępca oficjała; w wiekach średnich niemal każdy urzędnik mógł powołać *ad hoc* swojego zastępcę) pozostawił jednak rozstrzygnięcie sprawy swojemu pryncypałowi²⁵.

Nieco inny charakter ma zapisek z 1423 roku, wedle którego pleban w Goniembicach, chcąc uzyskać należne mu meszne (daninę, którą parafianie winni oddawać duchowieństwu za sprawowanie obrządków liturgicznych) od kmieci z Sulejewa, wyznaczył kapłana Mikołaja z Osiecznej, by ten napomniiał chłopów. Mikołaj jednak odmówił, przez co pleban goniembicki nie otrzymał należnych mu z Sulejewa małdrata owsa i pszenicy (małdrat liczył zazwyczaj 3 korce, korzec to ok. 33 kg)²⁶. Nie zawsze nadzór nad finansami parafialnymi należał tylko do plebana. W miastach średniowiecznych często zajmowali się tym tzw. wityrcy, funkcjonariusze specjalnie do tego powołani spośród szanowanych mieszczan. Konsystorz poświadcza ich istnienie także w Osiecznej. Nieznany z imienia wityryk prowadził w latach 1408–1409 spory z mieszczanami – Wojciechem Kąkolem i kołodziejem Piotrem²⁷.

Kolejną kategorią spraw rozstrzyganą przez oficjałów, ze względu na przywilej własnego sądownictwa kleru, były spory duchownych ze świeckimi. Pierwszym przykładem jest zapisek z 1407 roku, w którym kapłan Mikołaj i kleryk z Osiecznej Świętosław występują przeciwko bliżej nieznanemu świeckiemu, domagając się wydania obszytej futrem tuniki (spodniej szaty) oraz czapki, zapisanych im w legacie przez krewnego pozwanego laika. Zauważyć należy, że sporne szaty miały wartość 3 grzywien, co było dla ówczesnych kwotą wartą zachodu²⁸. Wyjaśnić tu należy, że procesy dotyczące testamentów stawały często przed sądami oficjałów, bowiem akty ostatniej woli zawierały niemal zawsze zapisy na Kościół i zbożne cele, a tym samym przynależały do jurysdykcji kościelnej. Rok później odnotowano kolejną sprawę dotyczącą Osiecznej: przed sąd w Poznaniu stawili się karczmarz Jan i Mikołaj z Jezierzyc, pozwani przez plebana z Osiecznej. W tym przypadku nie można nawet dowiedzieć się, jaki był przedmiot sprawy, ponieważ powód z jakichś przyczyn nie dotarł na sesję sądu. W takiej sytuacji Jan z Mikołajem zwrócili się o zasądzenie im zwrotu poniesionych kosztów stawiennictwa. Sędzia jednak postanowił odroczyć sprawę do wyjaśnienia przyczyn nieobecności plebana²⁹.

²⁵ AAP, AC 6, 111v.

²⁶ Tamże 6, k. 60v.

²⁷ Tamże 2, k. 118v, 138v.

²⁸ Tamże 2, k. 73.

²⁹ Tamże 2, k. 115v.

Znacznie poważniejszy wymiar wydają się mieć sprawa z 1410 roku, w której Świętosław i Janusz z Osiecznej oskarżeni zostali przez Klemensa i Mikołaja z Gostynia o zabójstwo ich ojca. Oficjał nie podjął się jednak osądzenia tej sprawy, bowiem zbrodnia mężobójstwa należała do jurysdykcji świeckiej (starościńskiej). Ukazuje to wysoką kulturę prawną omawianego sądu³⁰. W 1420 roku natomiast przez prawie sześć miesięcy toczył się przed oficjałem Bogusławem Świnką spór między Piotrem Fleyszem, szwecem z Osiecznej, a Przybysławem, plebanem w Świerczynie. Jak widać, sądy kościelne nie należały do najszybszych. Powodem tego stanu rzeczy była przede wszystkim skomplikowana procedura procesowa mająca służyć sprawiedliwemu i dokładnemu rozstrzygnięciu sprawy (dlatego też najczęściej strony wynajmowały odpowiednio przygotowanych do zawodu adwokatów), wykorzystywana jednak czasem do przeciągania sporu przez stronę, która obawiała się porażki. Piotr w swoim pozwie twierdził, że przed dwunastoma laty posłał plebanowi na przechowanie zboże: 3 stogi bez 15 snopów (jeden stóg to 60 snopów) owsa, 45 snopów żyta oraz 7 korców (1 korzec to ok. 33 kg) wymłóconej pszenicy. Pleban jednak niewymłócone zboże dał do zjedzenia koniowi, a wymłócone zboże dał swojej czeladzi, wskutek czego Piotr poniósł stratę w wysokości dwóch grzywn, których zwrotu domagał się przed oficjałem. Na dowód swoich twierdzeń przedstawił dwóch świadków. Przybysław, rzecz jasna, zaprzeczył oskarżeniu. Nie wiadomo dokładnie, jaki wyrok zapadł w tej sprawie. W jednym z późniejszych zapisków odnotowano jednak, że adwokat plebana chciał złożyć odwołanie od wyroku, czemu z kolei próbowała zapobiec druga strona. Jakby tego było mało, strony później zaczęły procesować się o zwrot kosztów sądowych³¹. Ostatecznie pleban został zobowiązany do zapłaty Piotrowi w ciągu miesiąca 1,5 grzywny pod rygorem nałożenia ekskomuniki.

Przez niemalże rok ciągnął się proces wspomnianego wyżej Przybysława, plebana w Świerczynie, z dziedzicem osieckim Maciejem Borkiem. Nie jest znany niestety przedmiot sporu, wiadomo natomiast dokładnie, jaki był przebieg postępowania. W sprawie powołano dwukrotnie świadków (Marcina Korzenia i Macieja Zgorzałkę ze Świerczyny, sołtysa Kocha i Macieja Ćwikłę z Grodziska oraz Michała Szawła z Łoniewa), w pewnym momencie zatrzymano też bieg sprawy ze względu na nieobecność Bogusława, prepozyta szpitala św. Ducha na przedmieściach Poznania, zastępcy wikariusza generalnego, któremu powierzono rozstrzygnięcie tej sprawy³².

---

³⁰ Tamże 2, k. 171v.

³¹ Tamże 4, k. 101v, 106v, 112, 122v, 124v, 130v, 133v, 157, 160.

³² Tamże 3, k. 71v, 76v, 78, 78v.

Lepiej znany jest spór Pawła, kleryka z Osiecznej, z balwierzem Mikołajem. Duchowny prosił oficjała, aby ten przymusił golarza do zwrotu 3 wiardunków (36 groszy, $\frac{3}{4}$ grzywny) pożyczki, którą udzieliła temuż jego matka. Mikołaj zaprzeczył oskarżeniu, twierdząc, że dług jest już spłacony, czego obiecał dowieść na kolejnej sesji sądowej. Czy tego dokonał, już nie wiadomo³³. Zobowiązania pieniężnego dotyczył też kolejny z omawianych zapisków. Nie jest on jednak wyrazem sporu, lecz stanowi świadectwo umowy, jaką zawarły między sobą strony: Katarzyna Kłodzka z Ponieca dokonała cesji długu swego pasierba Stefana na kleryka Piotra, syna Wojciecha z Osiecznej³⁴. Pokazuje to, że konsystorz (w tym przypadku jego pisarz) pełnił niekiedy funkcję urzędu wiary publicznej, który swoim autorytetem umacniał postanowienie stron.

W 1424 roku przed oficjałem Maciejem Korzbokiem toczył się przez kilka miesięcy spór Pawła Długiego, mieszczanina z Osiecznej, kolatora altarii w tamtejszym kościele parafialnym, z Mikołajem, altarystą, także z Osiecznej. W sprawie tej zeznawali dziedzic miasta Maciej Borek, pleban Jan oraz mieszczanie Mikołaj Zylicz oraz wójt osiecki Mikołaj³⁵. W tym samym roku Stanisław, rektor szkoły w Osiecznej, toczył spór z Michałem Szczygłem i Hałasem z Kiełczewa oraz Owiechem z Kościana o zapłatę 10 grzywien poręczenia. Oficjał odesłał tę sprawę przed sąd świecki, uznając, że jej rozstrzygnięcie nie leży w jego kompetencjach³⁶.

Przed sąd konsystorski trafiały też sprawy związane z przestępstwami, w których poszkodowani byli duchowni. Przykładowo Marcin, kleryk ze Śremu, w 1421 roku poskarżył się oficjałowi, że Piotr Wolny z Osiecznej zaatakował go obraźliwymi słowami, twierdząc, że ten urodził się z nieprawego łoża. Następnie usiłował go uderzyć, tak że kleryk musiał salwować się ucieczką. Podczas biegu zgubił jednak czapkę wartości 4 groszy, następnie wskoczył ze strachu do wody. Kąpiel ta przyprawiła go o stratę 1 grzywny. Całość szkód (także tych moralnych), jakie poniósł w wyniku tego nieprzyjemnego spotkania, kleryk ocenił na 3 floreny (około 2 grzywny). Piotr Wolny nie przyznał się do winy³⁷.

Dla poznania ówczesnej obyczajowości szczególnie ciekawa jest analiza szeroko pojętych spraw małżeńskich, które rozstrzygano przed sądami konsystorskimi. Pierwszy tego rodzaju zapisek pochodzi w przypadku Osiecznej już z 1406 roku. Niejaka Kachna pozwała wtedy Macieja Grzywacza, twierdząc, że zawarł on z nią zwyczajowy związek małżeński *per verba de presenti* (zapewne wypowiadając tradycyjną formułę) i przez *acti carnales* (czyzny cielesne) – małżeństwo zostało więc skonsumowane,

³³ Tamże 5, k. 7v.

³⁴ Tamże 5, k. 120v.

³⁵ Tamże 7, k. 168, 177v, 187, 216, 220.

³⁶ Tamże 7, k. 200.

³⁷ Tamże 5, k. 100; zob. Aneks nr 3.

a Kachna urodziła córkę. Mimo że w ten sposób zawierane śluby niemal jeszcze przez stulecie uważano za ważne, Kachna wносиła o przymuszenie Macieja do ślubu *in facie ecclesie* (w obliczu Kościoła), by umocnić związek³⁸. Miała powody, gdyż Maciej zaprzeczał jej zeznaniom³⁹. Nie wiemy, jak dalej potoczyła się ta sprawa. Z tego samego roku pochodzą dwie kolejne wzmianki o sporze Agnieszki z Osiecznej z Janem zwanym Nonnek z Gołębina. W tym przypadku znany jest wyrok: oficjał nakazał im zawrzeć związek małżeński⁴⁰.

W 1419 roku miał miejsce proces Jakuba z Osiecznej z dziewczką Agatą. Jakub zeznał, że zawarł małżeństwo w obliczu Kościoła z pewną Katarzyną, służką z Osiecznej. Natomiast Agata twierdziła, że Jakub wcześniej właśnie z nią zawarł związek, ale jedynie przez zwyczajowe słowa i podanie rąk. Oficjał wyznaczył termin na wyjaśnienie, jednak dokumenty zawierające dalszy ciąg sprawy nie zachowały się⁴¹. Rok później przed sąd konsystorski trafili Dorota z Osiecznej i Andrzej Konieczny z Czerwonej Wsi. Pełnomocnik dziewczyny, prokurator Michał, twierdził, że Andrzej obiecał Dorocie małżeństwo, po czym, trwając przy tej obietnicy „poznał ją cielesnie” (*carналiter cognovit*), w skutek czego Dorota urodziła syna. Obecny przed sądem Andrzej zaprzeczył współzyciu, jak i złożonym przyrzeczeniom. Niedoszłej parze zastępca oficjała wyznaczył termin na przedstawienie świadków. Niestety, mimo że zachował się wpis dotyczący przesłuchania, to jest on w zasadzie nieczytelny⁴².

Nieco inne tło miał proces toczony w 1420 roku przez Katarzynę, niewiaścę z Osiecznej, z pewnym Maciejem. Prokurator Krzysztof w imieniu dziewczyny dowodził, że Maciej wraz ze swą matką przyjęli Katarzynę na służbę. Pewnej nocy jednak, po wyłamaniu drzwi, Maciej wszedł do izby Katarzyny i pozbawił ją dziewictwa (*floris virginitalis*). Po tym wszystkim poturbował dziewczynę i zamknął w ogrodzie. Z kolei pełnomocnik Macieja, Michał, usłyszawszy to, poprosił jedynie o czas do namysłu. Niestety, tak jak poprzednio, kolejna wzmianka w tej sprawie jest nieczytelna⁴³.

W 1421 roku miały miejsce kolejne dwie sprawy małżeńskie. Niejaka Święchna z Osiecznej pozwała Michała Gołę z Ponieca. Chciała najpewniej, by sąd konsystorski nakazał im zawrzeć małżeństwo w obliczu Kościoła, gdyż wcześniej zawarła z Michałem ślub w tradycyjnej formie.

³⁸ O dawnym sposobie zawierania małżeństwa zob. W. Abraham, *Zawarcie małżeństwa w pierwotnym prawie polskim*, Lwów 1925.

³⁹ AAP, AC 2, k. 2v.

⁴⁰ Tamże 2, k. 7, 11.

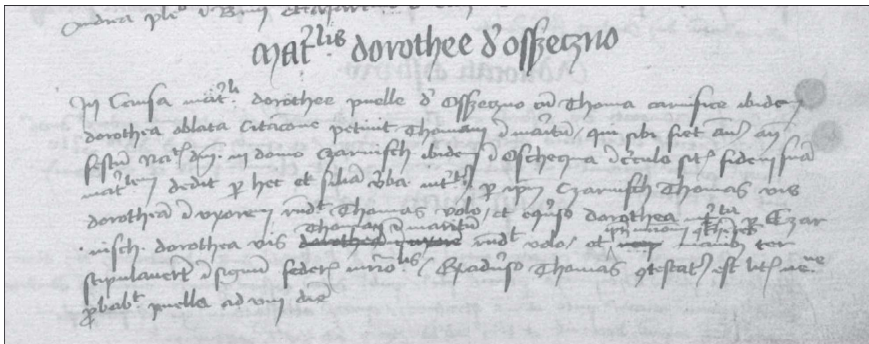
⁴¹ Tamże 4, k. 52v.

⁴² Tamże 4, k. 141, 153.

⁴³ Tamże 4, k. 176v, 178.

Z zeznań kobiety dowiedzieć się można, że po zaręczynach nowożeńcy podali sobie ręce, następnie Święchna wypowiedziała słowa przysięgi, mówiąc, że nie chce być niczyją inną żoną, jak tylko Michała. Ten jednak nią wzgardził i dorzucił, że Święchna była już żoną czterech innych⁴⁴. W innej rozprawie z 1421 roku oficjał uwolnił Stanisława (sługę pana Borka z Osiecznej) od pozwu wdowy Jadwigi, zezwalając Stanisławowi na zwiążanie, z kim mu się spodoba⁴⁵.

Warto przytoczyć jeszcze zapisek, który bardziej szczegółowo opisuje ów dawny, zwyczajowy sposób zawierania małżeństwa. W 1423 roku przed sąd konsystorski trafiła Dorota z Osiecznej. Twierdziła, że rok wcześniej w domu Czarnisza⁴⁶, położonym przy rynku, zawarła małżeństwo z rzeźnikiem Tomaszem Słowikiem. Wedle jej zeznań wspomniany Czarnisz pytał Tomasza, czy chce Dorotę za żonę, na co on miał odpowiedzieć, że tak. Podobnie zapytał Dorotę, czy chce Tomasza za męża, a ta również potwierdziła. Po czym trzykrotnie podali sobie ręce na znak zawartego małżeństwa. Stojący przed konsystorzem Tomasz Słowik oczywiście zaprzeczył zeznaniom niewiasty. Oficjał jednak, po wysłuchaniu zeznań świadków obydwu stron, wydał wyrok korzystny dla Doroty. Choć nie jest znana jego treść, można się domyślać, że parze nakazano zawrzeć małżeństwo w obliczu Kościoła⁴⁷.

Zapisek dotyczący sprawy Doroty z Osiecznej z Tomaszem Słowikiem (20 października 1423 roku)

Źródło: Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu, Konsystorz Generalny w Poznaniu – Acta Causarum 6, k. 97.

Na koniec można zauważyć, że duchowni, oczywiście ci z niższymi święceniami, również trafiali przed konsystorz w sprawach małżeńskich. W 1423 roku kleryk z Osiecznej, Mikołaj Zdzychowicz, został pozwany

⁴⁴ Tamże 5, k. 70, zob. Aneks nr 2.

⁴⁵ Tamże 5, k. 89.

⁴⁶ Prawdopodobnie wspomniany Czarnisz to Jan Czarnisz, mieszczanin wzmiankowany w 1419 roku, por. tamże 3, k. 55v.

⁴⁷ Tamże 6, k. 97 (zob. Aneks nr 4), 105v, 110, 115, 127v.

przez Katarzynę ze Śremu. Zeznała ona, że pobrali się w Śremie tradycyjnym sposobem w trzecią niedzielę przed Wielkim Postem. Wzajemnych ślubów dopełnili wobec brata Katarzyny. Oficjał, wysłuchawszy stron, stanął po stronie dziewczyny, jednak Klemens, pełnomocnik kleryka, złożył apelację⁴⁸.

Niektóre procesy znane są wyłącznie z krótkich, jednozdaniowych wzmianek, których wartość polega przede wszystkim na przedstawieniu dawnych mieszkańców Osiecznej z pierwszej ćwierci XV wieku. Do tej kategorii należy zaliczyć notatkę o procesie Katarzyny, żony (ewentualnie córki) rzeźnika Mikołaja z Osiecznej i wikariusza Jana tamże⁴⁹. Mikołaj, osiecki kleryk, miał jakąś sprawę ze Świętosławem, plebanem w Dobrzycy⁵⁰. Inny kleryk, Szymon, sądził się z braćmi rodzonymi, Mikołajem i Janem z Lipna⁵¹, a Jan, dziedzic w Goniembicach, spierał się z Orszuliną z Osiecznej⁵². W analizowanych księgach znajduje się jeszcze kilka zapisów, w których mieszkańcy Osiecznej są tylko wzmiankowani jako świadkowie obecni na posiedzeniu konsystorza. I tak, dowiadujemy się o Janie, rektorze szkoły w Osiecznej⁵³, kapłanie Filipie⁵⁴, pojawiają się wikariusz Bartłomiej⁵⁵, Stanisław Glicza⁵⁶, altarysta Jan⁵⁷, Mikosz Toruń⁵⁸, kapłan Piotr⁵⁹ oraz Andrzej Blask⁶⁰.

Celem niniejszego tekstu było przedstawienie scen z życia codziennego mieszkańców Osiecznej i okolicy: duchownego, który wytrwale spiera się o beneficja, a jednocześnie sam ma długi, kleryków, których po modlitwie i nauce nogi prowadzą czasem w niewłaściwe miejsca, par małżeńskich, które nie zawsze mogły się porozumieć. Ich świat nie był też zbyt bezpieczny, zdarzały się pobicia, napaści, a nawet zabójstwa. Ale to właśnie taki świat, z pozoru niedostępny, z jego wszystkimi blaskami i cieniami, chcieliśmy pokazać. Było to możliwe tylko dzięki wykorzystaniu średniowiecznych ksiąg konsystorskich. Należy też podkreślić, że przedstawiliśmy tu jedynie ułamek materiału z bogatej spuścizny poznańskiego konsystorza. Dalsze systematyczne kwerendy mogą przynieść jeszcze wiele interesujących odkryć.

⁴⁸ Tamże 6, k. 52v, 63v, 64v, 67v, 68-68v, 72v.

⁴⁹ Tamże 4, k. 86.

⁵⁰ Tamże 4, k. 113v.

⁵¹ Tamże 6, k. 49.

⁵² Tamże 6, k. 53v.

⁵³ Tamże 1, k. 36.

⁵⁴ Tamże 1, k. 67v.

⁵⁵ Tamże 2, k. 36.

⁵⁶ Tamże 3, k. 12.

⁵⁷ Tamże 3, k. 76v, 77.

⁵⁸ Tamże 4, k. 41v.

⁵⁹ Tamże 4, k. 106v.

⁶⁰ Tamże 4, k. 107v.

ANEKS*

1. AAP, AC 3, k. 85v-86, 22 XI 1420

Osseczno penalis.

Item Nicolaus Klich de Krziwin interrogatus, an esset clericus ordinatus, respondit, quod sic <et quod> a Petro esset ordinatus et iterum, quod ab Alberto de anno Domini M^oCCCC^o XIII et Sabato Sicientes [24 III 1414]. Item Stanislaus consodalis predicti Nicolai interrogatus respondit, quod cum suis sociis illa nocte omnes in loco turpitudinis in Osseczno ipsorum fuerunt numero quinque. Item interrogatus, quis fuit ille, qui fecit violenciam in loco turpitudinis, respondit, quod Petrus dictus Goszka. Item Nicolaus Klich interrogatus, ubi fuerunt illa die, respondit, quod fuerunt in taberna usque ad crepusculum et quod post modum iverunt ad locum turpitudinis. Et (interrogatus), quis fecit violenciam, respondit, quod Semowsky fregit ostium et Petrus percussit mulierem ibidem. Item Laurencius de Krziwin interrogatus, ut suus contestis proximo antecedens, {respondit} quod Petrus et Semowsky fecerunt violenciam. Item Jacobus advocati de Krziwin interrogatus, ut supra, respondit, quod non esset accolitus et quod Petrus percussit mulierem in loco turpitudinis. Item interrogatus, respondit, quod percussit mulierem in prostibulo

[Sprawa] karna z Osiecznej.

Mikołaj Klich z Krzywinia został zapytany [przez wikariusza generalnego Wincentego], czy aby został wyświęcony na kleryka, odpowiedział, że tak i [dorzucił], że został wyświęcony przez [biskupa] Piotra [Wysza]. Następnie [poprawił się], że przez [biskupa] Wojciecha [Jastrzębca] w roku Pańskim 1414 w sobotę *Sicientes*. Dalej Stanisław kompan Mikołaja zapytany, odpowiedział, że tamtej nocy byli w piątkę w domu publicznym w Osiecznej. Dalej pytany o to, kto się tam awanturował, odpowiedział, że Piotr Goszka. Następnie został zapytany Mikołaj Klich, gdzie byli tego dnia, na co ten odpowiedział, że siedzieli w karczmie aż do zmierzchu, po czym poszli do zamtuza, dodał też, że [tam] [Jakub] Semowski rozbił drzwi, a Piotr pobił prostytutkę. Następnie wypytano Wawrzyńca z Krzywinia, jak jego poprzednika, a ten [potwierdził], że to Piotr i Semowski dopuścili się przemocy. Wreszcie Jakub [Semowski], syn wójta z Krzywinia, zapytany o to samo, odpowiedział, że nie został wyświęcony na godność akolity oraz że to Piotr uderzył prostytutkę. Wreszcie przyznał, że też ją pobił.

* Niniejsza edycja została przygotowana do druku według zaleceń Adama Wolffa, *Projekt instrukcji wydawniczej dla pisanych źródeł historycznych do połowy XVI wieku*, „*Studia Źródłoznawcze*” 1957, 1, s. 155-181, w związku z czym w tekście zastosowane zostały następujące symbole edytorskie: { } na oznaczenie słów przekreślonych, <> dla oddania fragmentów dopisanych na marginesie lub pomiędzy wierszami, ( ) dla uzupełnień poczynionych przez wydawców oraz [ ], w których umieszczono rozwiązanie dat, numery kart, wreszcie znakiem „!” oznaczono błędy w podstawie rękopiśmiennej. Wydawcy winni są podziękowania prof. Tomaszowi Jurkowi za przejrzenie tekstów edycji i tłumaczenia.

ibidem in Osseczna.

Et post dictam depositionem ac examen dominus interro- [k. 86] – gavi-teos, utrum haberent fideiussores de parendo iuri et iudicatis solvendis.

Po niniejszym zeznaniu i przesłuchaniu wikariusz generalny zapytał ich, czy ktoś poręczy, że stawią się w sądzie i zapłacą przysąd.

2. AAP, AC 5, k. 70, 21 IV 1421

Osseczna

Item ibidem Swancha [de Osseczna] cum Michaele Golya de Ponecz oblata citacione verbo proposuit, qualiter Michael Golya in Ponecz feria quinta ante Carnisprivum [15 II 1420] est annus transactus eidem per verba de presenti fidem dedit et manus stipulacione ac iuramento firmavit, dicens, quod nullius alicuius debeat esse uxor, nisi ipsius Michaelis. Et tandem aspernatur ipsam ducere in uxorem. Ex adverso M. respondit animo litis contestandi negando narrata, prout narratur, petens petita fieri non debere. Item adiecit, quod prius cum quatuor {dca} aliis personis dicta Swancha contraxerit perprius. S. probabit contractum infra hinc et XIII diem. M. vero recessit a probacione, quod dixit, prius contraxisse ipsam cum alio.

Osieczna

Święchna [z Osiecznej w sprawie] z Michałem Golą z Ponieca po tym, jak wniosła pozew, powiedziała, że Michał Gola z Ponieca w czwartek przed zapustami roku ubiegłego, przez słowa przyrzeczenia umocnionego przysięgą i podaniem sobie rąk, zawarł z nią małżeństwo. [Ona zaś powiedziała, że nie będzie żoną żadnego innego, jak tylko tego Michała, po czym on nią wzgardził. Z drugiej strony ten, zamiarem zawiązania sporu, zaprzeczył wszystkiemu, co zostało opowiedziane, i poprosił, aby nie brać tego pod uwagę. Po-tem dorzucił, że [Święchna] wcześniej wzięła ślub już z czterema innymi. Święchna ma dowieść zawarcia małżeństwa z nim w ciągu 14 dni. Michał zaś odmówił przeprowadzenia dowodu, gdyż powiedział, że ta wcześniej wyszła za innego.

3. AAP, AC 5, k. 100, 30 VI 1421

In causa Martini clerici de Szrem cum Petro Volni de Ossecznia, idem Martinus proposuit, quomodo ipse Petrus verba {de} ob(p)robriosa impinxerit ipsum, asserens illegitime natum et postea cepit eum fugare, volens percutere. Qui Martinus fugiens perdidit mitram in valore quatuor grossorum et postea ad aquam prosiliit timore motus

W sprawie Marcina kleryka ze Śremu z Piotrem Wolnym z Osiecznej, tenże Marcin stwierdził, że Piotr zaatakował go obraźliwymi słowami, zarzucając mu nieprawe pochodzenie, po czym zaczął go gonić, chcąc go uderzyć. Marcin, uciekając, zgubił czapkę o wartości 4 groszy, a następnie rzucił się do wody ze strachu, gdzie stracił grzywnę

et destruxit unam marcam monete currentis {p}, revocans iniuriam ad tres florenos. Ex adverso idem Petrus negavit narrata, prout narratur. Et dominus locumtenens Martinum admisit ad probandum, terminum sibi ad VIII diem prefixendo.

w obiegowej monecie. [Kleryk] ocenił [swoją] szkodę na 3 floreny. Z drugiej strony Piotr zaprzeczył wszystkiemu, co zostało opowiedziane. Zastępca oficjała dopuścił Marcina do dowodu, wyznaczając mu termin na 8 dzień.

4. AAP, AC 6, k. 97, 20 X 1423

Matrimonialis Dorothee de Osszeczno. In causa matrimoniali Dorothee puelle de Osszeczno cum Thoma carnifice ibidem, Dorothea oblata citacione, petivit Thomam in maritum, qui sibi fiet, annus ante festum Nativitatis Domini in domo Czarnisch ibidem in Oszeczna in circulo sita, fidem suam matrimonialem dedit per hec et similia verba inter(roga)tus per ipsum Czarnisch: „Thomas, vis Dorotheam in uxorem?” Respondit Thomas: „Volo”. Et e converso Dorothea inter-(roga)ta per Czarnisch: „Dorothea, vis {Dorotheam in uxorem} <Thomam in maritum>?” Respondit: „Volo”. Et {recep} <ipsi matrimonium contrahentes>, manibus ter stipulaverunt in signum federis matrimonialis. Ex adverso Thomas contestatus est litem negative probabit puella ad VIII diem.

Sprawa małżeńska Doroty z Osiecznej. W sprawie małżeńskiej Doroty dziewczki z Osiecznej z Tomaszem [Słowikiem] rzeźnikiem stamtąd, Dorota wniosła pozew [a następnie stwierdziła, że] przed Bożym Narodzeniem minie rok, jak poprosiła Tomasza o małżeństwo. [Tomasz] złożył jej przysięgę małżeńską w domu Czarnisza położonym na rynku w Osiecznej, pytany przez niego tymi i podobnymi słowami: „Tomaszu, chcesz Dorotę za żonę?”. Odpowiedział: „Chcę”. Z drugiej strony Dorota została zapytana przez Czarnisza: „Doroto, chcesz Tomasza za męża?”. Odpowiedziała: „Chcę”. Po czym zawarli związek, trzykrotnie podając sobie ręce na znak przymierza małżeńskiego. Spór został zawiązany przez Tomasza, który dowiedzie [swoich racji, powołując pewną] dziewczkę [na świadka] na 8 dzień.